

Z FILOZOFICKÉHO ŽIVOTA V NDR

EVELINA BODNÁROVÁ

Intenzívny vedecko-technický rozvoj v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti prináša so sebou významné kvalitatívne zmeny vo vzťahu a funkciách vedy a techniky. IX. zjazd SED opäť vyzdvihol centrálny význam vedy pre spoločenský produkčný a reprodukčný proces a posunul problém rozvoja a produktivity vedeckého myslenia do centra spoločenského záujmu. Nie je vôbec náhodné, že aj na stránkach 25. ročníka (1977) Filozofického časopisu NDR sa filozofickým otázkam rozvoja vedy a techniky venuje mimoriadna pozornosť. Svedčí o tom silné zastúpenie článkov a statí s tematikou z oblasti teórie a metodológie vied, hlavne prírodných, s tematikou uplatňovania dialektickej metódy v poznávacom procese, s tematikou spoločenských podmienok vývoja teórie v jednotlivých vedných disciplínach.

Hneď úvodný článok ročníka sa zaoberá filozofickými otázkami problematiky technológie. Neustále sa rozširujúce komplexné využívanie vedy ako bezprostrednej výrobnnej sily je závažným prvkom spoločenských premien. Ono preniká rastúcou mierou všetkými oblasťami výroby i celým reprodukčným procesom a kvalitatívne pretvára materiálne a duchovno-kultúrne podmienky spôsobu života. Z tejto premisy, ktorú spoločenská prax socializmu už potvrdila, vychádza autor pri formulovaní tézy, že ovládnutím vedecko-technického pokroku vstupujeme do nového štádia vzájomných vzťahov človeka a prírody. Toto nové štádium si vyžaduje podstatne rozsiahlejšie základy pre komplexné a efektívne použitie vedy ako bezprostrednej výrobnnej sily, je ale súčasne závislé aj od rozvoja technológie ako vedy. Ako veda je technológia jednotou empirie, teórie a metodológie, hlavne v podobe technologickeho zrefazenia a prepojenia prvkov výrobného procesu, predovšetkým ale je *tou* výrobnou silou, ktorá určuje, nakoľko účinný a efektívny bude vedecko-technický pokrok, koľko spoločenskej práce sa usporí a uľahčí, do akej miery sa práca stane zaujímavejšou a bude podporovať rozvoj osobnosti. Tu prislúcha technológii aj integrujúca funkcia. Keďže je vedou o prírodovedno-technických zákonitostiach a patrí *prevažne* do materiálnotechnickej stránky výrobného procesu, kde je človekom uvedomele využívaná, jej hlavným cieľom je čo najefektívnejšie utvárať tento výrobný proces.

Práve v procese uplatnenia technológie ako vedy sa roztvára oblasť spoločenskej aktivity, v ktorej dochádza k mimoriadnemu rozvoju iniciatívy a tvorivosti. Kvalitatívne formovanie tejto sféry za socializmu má eminentný význam pre spojenie vedy, techniky a výroby, telesnej a duševnej práce, robotníckej triedy a vedecko-technickej inteligencie. Tu sa podstatne rozhoduje o cykle veda—technika—výroba. Takisto priebeh, ako aj utváranie tohto cyklu možno správne chápať iba zo zorného uhla celospoločenských súvislostí. Tech-

nologické problémy možno vyriešiť len v jednote ich vedeckých, ekonomických a sociálnych aspektov.

Druhé číslo časopisu je monotematicky zamerané na teoretické a metodologické problémy prírodných vied. Vzniklo v spolupráci s Oddelením pre filozofické otázky rozvoja vedy Filozofického ústavu NAV. V októbri 1976 sa uskutočnilo v Berlíne ako spoločná akcia s Oddelením pre filozofické otázky prírodných vied Filozofického ústavu AV ZSSR pracovné sympóziu na tému *Experiment—model—teória*. Toto sympóziu podnietilo zameranie čísla a oba hlavné referáty (M. E. Omeľjanovskij *Experimentálne pozorovanie, teória a dialektika*; H. Hörz *Vzťah medzi experimentom, modelom a teóriou v procese prírodovedeckého poznania*), ktoré tvorili základné východisko pracovného stretnutia, sa nachádzajú spolu s niektorými ďalšími príspevkami v tomto čísle.

V štúdií *Vývin vedy, vývin teórií a vývinová teória* sa autori J. E. Erpenbeck a U. Röseberg zamerali na problém dynamiky teórií a svetonázoru v prírodných vedách. Prudký rozvoj vedy priniesol so sebou takisto rýchly rozvoj vedy, skúmajúcej tento vývinový proces. Vývin vedy sa dnes skúma z najrozličnejších pozícií a s najrozličnejšími úmyslami. V týchto výskumoch sa v ideologickom lome výrobných vzťahov odrážajú osobitosti súčasného vývinu vedy v podmienkach socializmu a imperializmu. Základnou požiadavkou rozvoja vedy v NDR, takisto ako v ostatných socialistických krajinách, je spojenie výtvarných vedecko-technického pokroku s prednosťami socializmu za účelom ďalšieho zvýšenia životnej i kultúrnej úrovne pracujúcich.

Pre analýzu vývinu vedy v socializme sú významné tri momenty: uplatňuje sa vedecký svetonázor marxizmu-leninizmu, ktorý je s rozvojom vedeckého poznania neustále ďalej rozvíjaný, v socializme sa veda stáva výrobnou silou spôsobom charakteristickým pre túto formáciu a napokon v socializme sa neustále všestrannejšie využívajú tie faktory vedy, ktoré rozvíjajú osobnosť.

Vychádzajúc z marxistického chápania vedy ako „všeobecnej práce“, analyzujú autori vzťah vývinu vedy a dynamiky teórií (Theoriendynamik). Svoju pozornosť zamerali na rozličné roviny výskumu vývinových procesov v dynamike teórií a na ich vzájomnú súvislosť, na determinatívne faktory vývinu vedy a ich rozčlenenie do skupín. Rozlíšením výskumných rovín pre dynamiku teórií a príslušných skupín faktorov determinujúcich vývin vedy a ich vzájomného dialektického prenikania a súvislosti sa vytvorili metodologické predpoklady, vhodné pre úspešné rozpracovanie nevyhnutnej dialektickej syntézy procesu poznania jednotlivých vied a výsledku týchto procesov z hľadiska historického a logického a s prihliadnutím na racionálne momenty existujúcich modelov vývinu teórií, predpoklady pre vedenie konštruktívnej konfrontácie s vedecky neprijateľnými predpokladmi koncepcií vývinu vedy v buržoáznej filozofii vedy a v analytickej filozofii. Z tejto metodologickej pozície podrobujú autori názory Kuhna, Stegmüllera, Toulminsa a Lakatosa kritike v oblasti dynamiky teórií.

Problémy experimentálneho pozorovania, teórie a dialektiky vo fyzike (M. E. Omeľjanovskij), matematika a dialektika (H. Liebscher), otázky vzťahu empirického a teoretického v chémii (R. Simon), podstatné črty matematického modelovania fyzikálnych a biologických dejov (S. Paul), problémy

zákona a zákonitosti v technike sú predmetom analýz aplikácie dialektického materializmu v oblasti problematiky jednotlivých vied, kým úvahy o problematike modelu a teórii modelovania [N. Hager, H. Hörz], o vzťahu experimentu, modelu a teórie [S. Paul] a o vzťahu experimentu, modelu a teórie v prírodovedeckom poznaní [H. Hörz] sú zamerané na všeobecné teoretické a metodologické problémy vedeckého poznania vo všeobecnosti a v oblasti celku prírodných vied.

Autori podávajú prehľad o výsledkoch a problémoch doterajších diskusií o modelovej metóde. Modelovú metódu charakterizujú ako využitie, reprodukciu alebo produkciu materiálneho alebo ideálneho útvaru, ktorý je analogický (alebo homologický) s objektom poznania, jeho štruktúrou, funkciou, premenou a vývojom a s ktorým možno experimentálne a teoreticky pracovať, aby sa dosiahli poznatky uchopujúce objekt v jeho podstatných štruktúrach, funkciách, premenách a v jeho vývoji. V konfrontácii s buržoáznymi teoretikmi sa poukazuje na tvorivú stránku modelovej metódy.

Aj do všetkých oblastí modernej teoretickej fyziky preniká idea o vývoji prírody a jej poznania. Experiment nemožno odlučovať od teórie. Ak sa vo fyzike uskutoční experiment, ktorý predpokladá fyzikálnu teóriu a experimentálne pomôcky, nemôžu ani experiment, ani inštrumenty plniť svoju funkciu bez zmyslového poznania. Fyzikálne teleso sa stáva nástrojom, ak ho človek používa na poznanie fyzikálneho javu ako predĺženie svojich zmyslových orgánov. Nijaká fyzikálna teória, ktorá zobrazuje objektívnu realitu, sa nezaobíde bez toho, aby našla a akceptovala spojenie medzi svojím matematickým formalizmom a klasicky popísanými údajmi inštrumentov.

Diskusia k uvedenej problematike pokračuje aj v piatom čísle, kde autori N. Hager a U. Röseberg venujú pozornosť filozoficko-svetonázorovým aspektom obrazu sveta klasickej fyziky. P. Wolfram sa zaoberá špecifikáciou vzťahu experimentu a praxe a H. Metzler historicky analyzuje vývoj vzťahu kategórie miery, matematiky a merania.

Štúdia H. Hörza v šiestom čísle nadväzuje na rozsiahle diskusie k filozofickej analýze systémového prístupu v NDR, v ktorých sa kritizovali jednostranné postoje, nadhodnocujúce kybernetiku ako náhradu filozofie a kybernetické systémové uvažovanie miesto exaktného skúmania systémových zákonov a systémových štruktúr v spoločenskej oblasti. Tieto diskusie však súčasne odmietli neopodstatnené útoky proti kybernetike, v ktorých sa negoval význam všeobecného formalizovaného systémového uvažovania.

Kritika jednostranného postoja však nenahradzuje filozofickú analýzu konštruktívneho rozpracovania všeobecnej systémovej teórie a autor vo svojom príspevku *Dialektický determinizmus a všeobecná teória systémov* analyzuje čiastkový aspekt tejto problematiky. Svoju pozornosť zamerl na vzťah medzi filozofickou teóriou súvislosti a všeobecnou teóriou systémov, existujúcou ešte len v obrysoch. Najprv skúma špecifikum filozofie, kybernetiky a teórie systémov, ktoré sa neodlišujú stupňom všeobecnosti svojich výpovedí, ale cieľom svojho zovšeobecňovania. Ďalšie rozpracovanie materialistickej dialektiky väčšmi ozrejmi súvislosti medzi výpoveďami týchto vied; marxistickoleninská filozofia môže rozpracovaním filozofických základov systémového chápania a kritickou analýzou základných pojmov teórie systémov významne prispieť k rozvoju poznania. Rozpracovanie všeobecnej teórie systémov by

7 nijakom prípade nemalo pokračovať nezávisle od výdobytkov materialistickej dialektiky.

Autor predovšetkým konštatuje, že možnosti teórie dialektického determinizmu pre systémový výskum nie sú vyčerpané. Potvrzuje sa, že všeobecnú teóriu systémov nemožno považovať len za spojovací článok medzi všeobecnou dialektikou a jednotlivými vedami. Môže byť iba aspektom tohto vzťahu, lebo všeobecná teória systémov a dialektika sa dopĺňajú aj v prístupe ku skutočnosti. To však kladie nároky na vývin materialistickej dialektiky ako teórie, metódy a metodológie.

Po prvé, musí starostlivo analyzovať výsledky systémového prístupu ku skutočnosti v rozličných špeciálnych vedách, aby sa dopracovala k diferencovanému chápaniu systému, štruktúry, zákona, možnosti, náhody, podmienok, atď.

Po druhé, dialektika ako metóda zaiste nie je uspošobená tak, aby nahradila metódy jednotlivých vied, alebo aby zo všeobecných dialektických vzťahov vyvodila špeciálne zákony. Jej význam spočíva predovšetkým v tom, že zohľadňuje všestranné súvislosti, zmenu a vývin systémov, teda v myšlienkovvej metóde a nie v direktívach pre konkrétny výskum a praktické správanie.

Po tretie, je potrebné ďalej rozpracovať dialektiku ako metodológiu alebo ako filozofický základ teórie metódy.

Iným aspektom vývinu teórií v špeciálnych vedách sú venované príspevky R. Rochhausena a A. Thoma v tom istom čísle. Tu ide o vplyv spoločenských podmienok na vývin jednotlivých vied. Aj ich vznik podnietilo pracovné sympóziu, ktoré sa uskutočnilo v októbri 1976 v Lipsku za účasti širokého aktívu pracovníkov vysokých škôl a vedeckých ústavov na tému *Funkcia a spôsob účinkovania sociálnych a ideologických determinánt pri vývine jednotlivých vedeckých teórií v oblasti prírodných a spoločenských vied*. Cieľom stretnutia bolo presnejšie fixovať podstatnú úlohu sociálnych a ideologických podmienok v procese tvorenia a rozvíjania teórií špeciálnych vied a uplatniť doteraz rozpracované základné črty marxisticko-leninského chápania vedy. Ďalej išlo o to, aby sa na základe podrobných analýz procesov tvorby a rozvíjania teórií podrobili kritickému skúmaniu zovšeobecnenia vypracované v špeciálnych vedeckých oblastiach, upresniť v tomto smere program ďalších výskumov, podporiť kritickú konfrontáciu s buržoáznou teóriou vedy a podporiť komunikáciu medzi bádateľskými skupinami s blízkymi oblasťami výskumu. Príspevky v časopise predstavujú základné tézy stretnutia, prednesené autormi ako hlavné referáty.

Predmetom štúdie R. Rochhausena je dialektická jednota „vnútorných“ a „vonkajších“ vedeckých determinánt vo vývine prírodovedeckých teórií. Autor integruje do procesu výstavby teórií sociálno-ekonomické a ideologické faktory ako „vonkajšie“ determinanty, kým logicko-kognitívne faktory považuje za „vnútorné“ determinanty tohto procesu a sú produktami spoločenského procesu poznania. Polemizuje s viacerými buržoáznymi teóriami, ktoré na jednej strane skúmajú sociálne podmienky izolovane, na druhej strane považujú samé vnútorné vedecké determinanty za myšlienkové konštrukcie.

Ak sa proces výstavby teórií integruje do celkového vývinu spoločenského procesu poznania, zreteľne vystupujú spoločenské a ideologické determinanty.

Proces vzniku a vývinu teórií bazíruje na určitých predpokladoch, ktoré sú mimovedecky (spoločensky) a vnútrovedecky determinované. Sem patrí 1. Objekt, prípadne oblasť objektov zobrazovaných teóriou, ktoré nadobúdajú svoju spoločenskú determináciu prostredníctvom konkrétnej objektívnej situácie problému a obsahujú ďalšie filozoficky sformované očakávania. 2. Historický stav empirických poznatkov a teoretického poznania určitej oblasti objektov vo forme vedeckých odborov, špecifických špeciálnych vied a vedeckých teórií, ako aj určitý stav ovládania spoločenského poznania individuami a „poznávacími spoločenstvami“ (kolektívy, tímy). 3. Spoločenské nároky a možnosti konfrontácie s objektom, ktoré závisia od vývinového stavu výrobných síl a výrobných vzťahov a z toho vyplývajúca teoretická činnosť subjektov činných vo vede. Z rozličných spoločenských podmienok plynú pritom rozdielne potencie pre uskutočnenie objektívnych možností, predovšetkým vtedy, ak vychádzajú z rozdielných spôsobov výroby. Faktory, ktoré určujú proces vzniku a vývinu teórií, spočívajú na týchto predpokladoch.

Záverom autor konštatuje, že na proces tvorby teórií v najrozličnejších vedných oblastiach pôsobí svetonázorové presvedčenie, sociálne záujmy, konkrétne historická skúsenosť a potreby. Determinujúci charakter týchto vonkajších vedeckých faktorov je sprostredkovaný podstatne vedeckými subjektmi a ich kolektívmi.

V dialektike vnútorných a vonkajších vedeckých faktorov sú vedné oblasti s dlhším historickým vývinom a primerane rozvinutou vnútornou štruktúrou menej vystavené priamemu pôsobeniu vonkajších faktorov. V systémovom bádani a prírodných vedách sa zmena spôsobu myslenia — na rozdiel od predchádzajúcich epoch dejín vedy — uskutočňuje prevažne v metodologickej rovine.

Spoločenské determinanty teoretického poznania sú vždy spojené s určitou spoločensko-ekonomickou formáciou, ktorá ich obsahovo určuje. Preto sa dá predpokladať, že v podmienkach socializmu dôjde k zmenám „teoretického chápania objektu“ v rozličných vedných oblastiach, ktoré závažne ovplyvnia vývinové tendencie teoretického poznania. Tieto zmeny budú pôsobiť na rozličné oblasti rozdielnou silou, najzreteľnejšie pravdepodobne na oblasť spoločenských vied.

A. Thom sleduje funkciu sociálnych a ideologických determinánt pri vývine teórií vo vedách o človeku (Humanwissenschaften), pričom akcentuje špecifickú funkciu marxisticko-leninskej filozofie pri analýze tvorby teórií v spoločenskovednej oblasti. Autor najprv vymedzuje pojem vied o človeku, podstatu špecifickosti ich poznávacej situácie v teoretickej oblasti.

Východiskom takéhoto určenia je intenzívne úsilie vo vedách, ako sú napr. medicína, psychológia a pod. o nové vymedzenie charakteru a postavenia svojej vedy vzhľadom na skúmaný objekt a v systéme vied. Charakteristická tendencia tohto hnutia spočíva v sproblematizovaní zaradenia svojej výskumnej sféry do prírodných alebo spoločenských vied a v pokuse vymedziť ju zo strany skúmaného objektu. Toto hnutie bolo výrazne stimulované rýchlym vznikom hraničných disciplín smerom k spoločenským vedám, napr. medicínskej sociológii, medicínskej psychológii, sociálnej psychológii i potrebou komplexného riešenia problémov praxe, čo nebolo možné bez toho, aby sa zohľadnilo sociálne stavenie problémov (napr. v geriatrickej, psychiatrickej starostlivosti, genetike).

Z takého zorného uhla sa zdá úplne primerané a oprávnené zaradiť medicínu, psychológiu, prípadne antropológiu, pedagogiku i iné vedné disciplíny do skupiny vied o človeku, ktorých spoločným znakom je, že analyzujú špeciálne existenčné podmienky, vlastnosti, vývinové formy ľudských individuí za účelom cieľavedomého ovplyvňovania ich životných podmienok. Tento spočiatku formálny znak nadobudne metodologický význam, ak sa dokáže, že ich spoločný objekt má svojráz, ktorý ich odlišuje od povahy prírodných, technických a spoločenských vied.

Závažné je, že osobitosti predmetu poznania týchto vied majú za následok celý rad špeciálnych ťažkostí pri rozpracovaní dostatočne komplexných teoretických zovšeobecnení. Ide tu o ťažkosti v oblasti teoretického myslenia, ktoré vyplývajú z komplikovanej dialektiky väzieb medzi rôznorodými úrovňami a organizačnými rovinami objektu, z individuálnej konkrétnej existencie predmetu, ktorý je prístupný empirickému skúmaniu a zo silného spolupôsobenia hodnotiacich a normatívnych postojov, teda z osobitosti samého objektu. Výber, ba dokonca i konštituovanie empiricky analyzovateľných reprezentantov konkrétneho predmetu skúmania je vo významnej miere sociálne sprostredkovaný a má eminentný význam pre získanie empirických poznatkov ako podkladu teoretickej interpretácie. Empiricky uchopiteľný objekt v oblasti vied o človeku je vždy nevyhnutne stvárnenný konkrétnymi historicko-sociálnymi životnými podmienkami a spoločenskými vzťahmi.

Na základe rozsiahlych analýz autor vyvodzuje, že vo vedách o človeku na rozšírenie teoretických interpretácií i na teórie všeobecnejšieho charakteru podstatne vplyvajú: 1. sociálna determinácia zacielenia vedeckého výskumu, 2. prevládajúce formy praxe stvárnenné spoločenskými vzťahmi a 3. sociálnymi podmienkami a skupinovými záujmami ovplyvnený výber empirických výskumných objektov. Z komplexného pôsobenia týchto determinánt, ako i z ďalších vyplýva, že teoretické chápania dokonca rôznorodých funkcií v komplexnom procese vedy fungujú ako špecifické formy sociálnej aktivity.

Autorove úvahy vyúsťujú do troch základných téz: 1. Názov „vedy o človeku“ je primeraný vzhľadom na osobitné postavenie príslušných vied, pretože vymedzuje, že sa zaoberajú primárne stavmi, vlastnosťami a vývinovými formami ľudských individuí. 2. Teoretické ťažkosti a problémy týchto vied si vyžadujú vo zvýšenej miere ponor do sociálnych determinánt poznávacieho procesu a zaväzujú marxistickú filozofiu, aby venovala špeciálnu pozornosť sociálno-normatívny a etickým predpokladom a implikáciám teórií špeciálnych vied. 3. Rozhodujúcim predpokladom pre konštruktívne pôsobenie marxistickej filozofie pri riešení teoretických problémov v oblasti vied o človeku je dôkladnejšie rozpracovanie filozofického stanoviska k problému človeka a osobnosti, precíznejšie určenie vzťahov medzi oblasťami teoretického poznania špeciálnych vied a filozofického poznania, ako aj prehĺbenie historických a predovšetkým sociálno-historických analýz vývinu špeciálnovedného poznania.

Redakcia venuje mimoriadnu pozornosť stretnutiam filozofov socialistických krajín. Osmé číslo časopisu bolo celé venované príprave III. medzinárodnej konferencii etikov socialistických krajín, ktorá sa uskutočnila v októbri 1977 v Karl-Marx-Städte pri príležitosti 60. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Vzniklo v spolupráci so Sekciou marxisticko-leninskej etiky Akadémie spoločenských vied pri ÚV SED a s výborom pre marxisticko-

-leninskú etiku. Predstavuje reprezentačný výber príspevkov autorov zo socialistických krajín so širokou problémovou paletou a s recenziami najnovších prác z marxistickej etiky.

Bezprostrednú väzbu spoločenskej reprodukcie, socialistického spôsobu života a morálky zdôrazňuje vo svojej úvodnej štúdií R. Miller. Vychádza z určujúcej úlohy spoločenských vzťahov tak pri tvorbe socialistického spôsobu života, ako aj pri formovaní socialistickej morálky. Za základný výrobný vzťah, ktorý predstavuje rozhodujúcu sociálno-ekonomickú základňu pri vytváraní kvalitatívne nových, historicky typických charakteristík socialistickej morálky a spôsobu života, považuje vzťah socialistického vlastníctva v jeho dvoch podobách — ako štátne, celospoločenské vlastníctvo a družstevné vlastníctvo — v nich je vyjadrená špecifickosť socializmu ako prvej fázy komunistickej spoločenskej formácie. Do akej miery nevyhnutne socialistické vlastníctvo objektívne vyžaduje, podmieňuje a napokon aj vyvoláva kvalitatívne nové sociálne typické znaky morálky vo vnútri bezprostrednej výroby ako špeciálnej fázy reprodukcie, ozrejmuje sa zreteľne v procese zospoločensťovania výroby, výrobcov a práce v socializme. Spolu s narastajúcim zospoločensťovaním sa uskutočňuje neustále premena proporcií a vzťahov medzi spoločenskými, kolektívnymi a individuálnymi záujmami.

Ďalším významným činiteľom pre vývin socialistickej morálky je vývin charakteru práce, čo vo veľkej miere tvorí základnú podmienku a vývinovú formu rozvoja osobnosti za socializmu a jej vzájomných vzťahov so spoločnosťou. Pre pochopenie sociálno-historických zvláštností morálneho vývinu za socializmu majú veľký význam aj vzťahy rozdeľovania, ktoré nepredstavujú iba rozdeľovanie produktov v oblasti spotreby, ale aj rozdeľovanie výrobných prostriedkov a pracovných síl do jednotlivých odvetví. Analýza vzájomných vzťahov medzi reprodukciou materiálneho procesu života a vývinom morálky a spôsobu života zahrňuje nevyhnutne aj bližšiu analýzu pôsobenia výmeny ako fázy reprodukcie.

Socialistickú morálku treba chápať ako dialektickú totalitu rozličných a rozdielne rozvinutých prvkov, ako celok, ktorý nadobúda svoje kvalitatívne historické určenie i svoju relatívnu historickú stabilitu z prepojenia praktického vývinu morálky a reprodukčného procesu. Je dôležitým problémom uchopiť mnohoraké sprostredkovacie články, ktorými je morálka spojená s ekonomikou. Podstatu tohto sprostredkovania chápe autor ako sociálny proces.

Problému zodpovednosti a morálnemu vývinu venuje pozornosť príspevok H. Müllera a J. Schmollacka, ktorý myšlienkovy nadväzuje na úvodnú štúdiu. Zameriava sa na hlavnú úlohu a morálnu zodpovednosť socialistických výrobcov v procese vývoja rozvinutej socialistickej spoločnosti. Z ďalšieho uskutočňovania sociálneho pokroku a z narastajúcej zhody osobných, kolektívnych a spoločenských záujmov plynú silné impulzy pre rozvoj socialistického vedomia. Je potrebné zvýšiť účinnosť potencie socialistického prístupu výkonnosti, znásobiť pôsobenie spojenia materiálnych a morálnych stimulov. Autori nabádajú, aby sa v riadiacej činnosti cieľavedome využívali dialektické vzťahy medzi objektívnymi a subjektívnymi podmienkami zodpovednej spoločenskej aktivity.

Na problematiku rozvoja osobnosti v socialistickej spoločnosti sú orientované state A. G. Charčeva, G. G. Kvassovova a M. Fritzhanda. A. G. Charčev skúma výchovu ako dialektický proces, ktorý je v podstate skrá-

tenou reprodukciou ľudstva vo vývoji individua. Aplikácia Marxovho princípu o systémovom charaktere javov na problémy človeka a úloha ľudského faktora v súčasnej spoločnosti umožňuje v sociálnej a pedagogickej praxi komplexne organizovať celú ideologicko-politickú prácu a zabezpečuje organickú jednotu politicko-ideologickej a morálnej výchovy. Súčasná situácia v oblasti metodológie je následne charakterizovaná prehľbujúcou sa dialektickomaterialistickou analýzou problému človeka, jeho duchovného sveta a jeho mravnosti. Výsledok výchovy závisí popri spoločenských faktoroch, ako sú charakter spoločnosti, jej sociálno-ekonomické členenie a kultúra, aj od osobitostí každého jedinca. V tejto súvislosti nadobúda význam sebvýchova ako aspekt vývinu osobnosti. Harmonický rozvoj človeka, nazdáva sa autor, predpokladá v rovnakej miere vysokú úroveň vnútornej i vonkajšej kultúry osobnosti. Len ak sa správne spojí osvedčená výchovná práca s novátorstvom v tejto oblasti, bude zabezpečené kontinuálne a urýchlené napredovanie v tejto mimoriadne zodpovednej spoločenskej činnosti.

G. G. Kvassov vychádza pri rozpracovávaní rozhodujúcich charakteristík rozvoja osobnosti v socialistickej spoločnosti ako jednotného sociálno-historického procesu z tesného vzájomného spojenia medzi morálnym pokrokom spoločnosti a rozvojom osobnosti a dospieva k určeniu historických morálnych typov. V súlade s objektívnym stupňom realizácie socialistickej mravnosti charakterizuje autor ďalšie stupne úrovne morálneho vývinu. Medzi úlohami mravnej výchovy zdôrazňuje význam harmonizácie spoločenských a duchovno-mravných prvkov v živote osobnosti.

M. Fritzhand akcentuje, že socialistické krajiny majú na výskume osobnosti mimoriadny záujem. Po prvé preto, lebo základný princíp socialistického humanizmu má ako hlavný cieľ všestranný rozvoj síl a schopností každého človeka, rozvinutie jeho individuality a osobnosti. Na druhej strane preto, lebo naša spoločnosť vstúpila do etapy rozvinutého socializmu a v ZSSR je na prechode do komunizmu. To zapríčinilo, že aj Poľská akadémia vied vytýčila interdisciplinárny výskum osobnosti medzi hlavné úlohy a aj medzinárodná konferencia etikov socialistických krajín prijala problematiku osobnosti medzi svoje najdôležitejšie témy. Hlavnou úlohou kongresu by podľa autora malo byť vymedzenie toho, čo z hľadiska etiky patrí do predmetu výskumu osobnosti. Autor vo svojom príspevku formuluje štyri základné úlohy. Prvou z nich je určenie úlohy hodnôt pri definícii pojmu osobnosti. Rozvedeniu tejto úlohy venuje Fritzhand najviac miesta, lebo, ako uvádza, býva najviac zanedbávaná. Za druhú úlohu etiky považuje zhodnotenie rozličných typov osobností zo zorného uhla ich hodnôt. Tretia a mimoriadne dôležitá úloha je zhodnotiť projektované modely osobnosti, konfrontovať nemarxistické predstavy s marxistickým modelom a etike vlastným spôsobom dokázať prevahu tohto modelu. V nijakom prípade sa neslobodno obmedziť na axiologickú analýzu existujúcich typov osobnosti. Štvrtou nemenej závažnou úlohou je morálne zhodnotenie prostriedkov, pomocou ktorých sa bude vplývať na ľudskú osobnosť.

Pohľad na filozofickú produkciu 25. ročníka ukazuje, že Nemecký filozofický časopis je orientovaný na najpálčivejšie aktuálne problémy súčasného teoretického uvažovania filozofického frontu v socialistických krajinách. Na jeho stránkach si i náš čitateľ nájde mnoho cenných zdrojov a teoretických podnetov pre svoju prácu.